

ванность свидетельствует о крепком духовном здоровье народа, и именно через эти социальные образования личность непосредственно входит в сложную систему человечества.

Ключевые слова: род, семья, отец, мать, дети, семейное воспитание, колыбельные песни.

Valentyna Korotia-Kovalska

Congeneric philosophy in Ukrainian lullabies. Ukrainian studies view

Annotation. The article views congeneric as an orientation onto human vital activity in the community from ancient times through national epos, traditions, customs, moral chastity and Christian believes. Appropriateness of raising parental status to the level of cult as an indispensable sign of traditional Ukrainian studies is proved.

Being in native language and cultural environment, a child had been inheriting knowledge about national traditions, overcoming singing treasures of a nation, believes, customs and habits. Children's and youth's aesthetic tastes had been formatting through numerous lullabies, calendar and ritual holidays, which had been accompanied by appropriate singing treasures. Such balance can witness strong spiritual health of a nation, and through these social formations human directly enters complex system of humanity.

Key words: family, father, mother, children, family upbringing, lullabies.

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ТВОРЧОСТІ НАТАЛКИ ГУСАР

Олена ОСИПЧУК

кандидат історичних наук,

науковий співробітник відділу культурологічних досліджень ННДІУВІ

Анотація. У статті досліджується творчість української художниці Наталки Гусар, що мешкає в Канаді. Робиться спроба виявити через творчість мисткині, а саме її художні твори, культурно-суспільні зрушення в українському соціумі пострадянської доби. Розглядаються роботи художниці, присвячені Україні, які метафорично вказують на актуальні аспекти життя українців, їхні уподобання, поведінку, мораль, світовідчуття тощо. Акцентується увага на проблемах ідентичності українців в Україні та зарубіжжі. Порушуються питання щодо уявлень та знань української діаспори про сучасний стан української культури та України в цілому. Досліджується творчість художниці у контексті світового розвитку мистецтва.

Ключові слова: ідентифікація, культура, трансформація, суспільно-культурні процеси, художник, діаспора, мистецтво.

У ХХ ст. поза межами України з різних причин опинилося багато представників творчої інтелігенції. Емігрувавши до інших країн, вони продовжували свою роботу, залишаючись шанувальниками та творцями українського мистецтва. Серед них Олександр Архипенко, Микола Бутович, Яків Гніздовський, Олекса Грищенко, Софія Левицька, Василь Хмельюк та ін. [2, 85]. З відомих причин у радянській історіографії на дослідження творчості українців-емігрантів було накладено табу. Певні відомості про художників зарубіжжя містяться у «Словнику художників України» [10]. Цю працю суттєво може доповнити видана у Філадельфії книга, присвячена 119 художникам із України, з замітками про їхні біографії та репродукціями кількох робіт [5]. Однією з іноземних ґрунтовних праць про українських мистців є монографія Валентини Маркаде «Мистецтво України», видана в Лозанні 1990 р. [3, 19].

Питань творчості і життєвого шляху мистців зарубіжжя, майстерність яких визнана в усьому світі, а їхні імена тісно переплетені з Україною, торкаються такі дослідники, як Олександр Федорук, Віта Сусак, Богдан Певний, Сергій Білокінь, Дмитро Степовик та ін.

У даній статті автор робить спробу висвітлити проблеми української ідентичності у творчості української художниці Канади Наталки Гусар, роботи якої привертають увагу не лише з огляду на їхню високу мистецьку цінність, але й як об'єкт історичного дослідження.

Наталка Гусар народилася у 1954 р. у Нью-Джерсі (США). До 1949 р. родина художниці проживала в Україні, після завершення Другої світової війни переїхала з України до Сполучених Штатів Америки. У 1973 р. Наталка Гусар закінчила Rutgers University зі ступенем у галузі образотворчого мистецтва і з родиною переїхала до Канади у місто Онтаріо.

Нині картини художниці зберігаються у державних галереях і музеях Канади включно з Національною Галереєю і Музеєм Цивілізації в Оттаві. Багато робіт знаходиться у приватних колекціонерів.

В Україні художниця побувала у 1969 р. Ця подорож збудила інтерес мисткині до проблеми етнічної належності українців у державі та поза її межами. Художниця побачила зовсім інший образ української жінки, відмінний від того, про який розповідали їй батьки. Жінки, яких художниця зустрічала на вулицях, у магазинах, транспорті, були далекими від зображуваних на полотнах народних майстрів. Різниця між уявним і побаченим була настільки очевидною, а разом і болісною, що спонукала художницю шукати вихід із цієї ситуації шляхом мистецького переосмислення дійсності. У своїх роботах Наталка бореться з міфами про Україну [11].

Відвідавши Україну в 90-х роках, художниця помітила різючі зміни в образі жінки, її манері одягатися, поводити себе в соціумі, її моральних принципах та пріоритетах. Очевидними стали питання самоідентифікації української жінки в

складних суспільно-економічних умовах. З одного боку, це були зміни в самому суспільстві, спричинені економічними, політичними факторами, та внутрішні трансформації особистостей у нових умовах. Наталка Гусар, ввібравши ці очевидні перетворення, зображує на полотнах розпач, роздвоєння, безлад, пошук і бачення себе в нових складних умовах для виживання, збереження родини, побудови нових стосунків. Промовистою є її робота «Read between the lines» (Читати між рядків, 1987 р. – Тут і далі переклад автора. – О.О.), на іншому полотні, що має назву «500 People You Don't Know» (500 людей, що ти не знаєш, 1990 р.), художниця зображує людей, котрі ніби шукають власне «Я», і, схоже, вони самі себе не впізнали б, якби могли подивитись на себе іншими очима, оскільки їхні вираз обличчя, загальний вигляд є досить спотвореними. Однією з найпопулярніших, найвідвертіших стала робота «Pandora's Parcel to Ukraine» (Скринька Пандори в Україну, 1993 р.). Ці роботи викликали шквал емоцій серед діаспори.

У своїх пізніших полотнах Наталка Гусар заглиблюється у філософські роздуми щодо питань ідентичності, культурних трансформацій. Художниця наголошує, що «мистець, як пастух культури, поводити, який веде глядача до альтернативної дійсності і лишає його там загубленим у часі» [6, 17].

Варто зазначити, що питання ідентичності актуальні нині на рівні світовідчуття художників, їхньої генетичної пам'яті, про що, зокрема, неодноразово наголошував мистецтвознавець О. Соловійов [7, 4–7]. Приміром, для українського художника М. Маценка, родом з Івано-Франківщини, характерними темами творчості є стереотипи та архетипи національної свідомості. Художник переосмислює явища та процеси в українському суспільстві, що відбуваються сьогодні. Роботи деяких українських сучасних митців є спробами поставити питання щодо культурних змін у суспільстві. Так, темою художнього дослідження для О. Бабака є міфи про селянську культуру. Філософські пошуки та сатирична манера висвітлення соціальних, побутових, культурних проблем притаманні для В. Цаголова.

Вектор робіт Наталки Гусар співпадає із загальносвітовими тенденціями розвитку мистецтва, яке на початку ХХІ ст. вийшло за рамки просто зображувального мистецтва, воно перетворилося на інструмент звернення уваги до виявлення проблем, що панують у тому чи іншому суспільстві зокрема і в усьому світі загалом.

Наприклад, польські художники у 90-х роках ХХ ст. здійснюють спробу торкнутися досі замовчуваних питань тілесності, сексуальної ідентичності, іншості в суспільному контексті. Їхні роботи виявляють та простежують зміни соціальних ролей, що нав'язуються суспільними та культурними традиціями [9, 38–40]. Щось подібне знаходимо і в роботах Наталки Гусар.

Художниця звертається не просто до хрестоматійних, застиглих символів української культури, побуту, вона порушує глибинний пласт питань національної, феміністичної ідентичності, проводить дослідження змін української культури, викладаючи беззастережно та відкрито на полотні цілі образи, характерні типи сучасних українки та українця. Ці образи настільки реалістичні, що можуть здаватися неприваб-

ливими, але в той же час бути характерними відображеннями часу. Так, у серії робіт «Суд» Наталка Гусар зображує різні типи портретів чоловіків, котрих вона зустрічала в Україні на вулиці, у метро, громадських місцях. Варто наголосити на тому, що, будучи вихованою українцями, мисткиня на Україну частково дивиться очима іноземця, людини, котра має уявлення про культуру, історію, традицію країни, але не бачила її раніше зсередини, що дає можливість зосередитися та виявити такі особливості, котрі важко ідентифікувати, проживши все життя в даному соціумі. Зокрема, портрети чоловіків у шкіряних куртках, із похмурим та зловісним обличчям, характерні для 90-х років ХХ ст., одразу «впали в око» художниці, адже раніше вона таких архетипів не зустрічала. Особливо її вразило те, як звичайні чоловіки, котрі не є представниками кримінального середовища, перймають культуру одягу, агресивну поведінку і манеру спілкування.

На іншому полотні художниці під назвою «Та, що плює насіння» (2006–2008 рр.) зображена дівчина, що була змальована у роботі 1993 р. «Скринька Пандори в Україну» із великою коркардю радянської школярки на лисій голові, що смочке великий палець [6, 19–20]. На картинах ця фіктивна героїня виростає паралельно із незалежною Україною. На полотні 2006–2008 рр. дівчина має зовсім непривабливий вигляд. Вона зображена серед мальов, котрі є одним із символів українського мальовничого села. Квіти ніби підкреслюють загублену цноту, гідність та честь. Тому мальви на цьому полотні мають дуже велике емоційне навантаження на глядача, оскільки, з одного боку, є улюбленим сюжетом народних полотен («Мальви та селянка у народному строї»), а з другого – дівчина 90-х років у короткій шкіряній спідниці плює насіння, а обабіч її чекає авто. Цією роботою Наталка Гусар закликає до роздумів щодо падіння моральних норм, змін у поведінці молоді тощо.

Такі картини спонукають до пошуків відповіді на питання: що спричинило такі зміни, які події відбулися у державі, суспільстві, щоб так спотворити моральне обличчя молоді? Полотна художниці свідчать про наслідки нав'язування ідей, способу життя, цінностей, чужих для даної культури. Як зазначає дослідниця Анна Коновалова, у результаті такого тиску, причиною якого є певний зовнішній фактор, може статися руйнування традиційної системи цінностей [7, 15–20].

У більшості робіт Наталка Гусар виразно зображує занепокоєння українською спадщиною, котра нині руйнується. Мабуть, це особливо помітно, коли усталені уявлення діаспори про Україну розбиваються від візуальних реалій сьогодення. Руйнація міфів є основним сюжетом багатьох картин мисткині. Вона ламає колишні ідеали і, що найпримітніше, робить це без профанацій, по-філософськи тонко, на рівні духовного заперечення.

Свої роботи художниця малює серіями, котрі з 1980 р. часто експонуються на численних мандрівних виставках Канади.

У 2009 р. був опублікований альбом «Аптечка» у видавництві «Родовід». Наталка Гусар доклала чимало зусиль до створення мистецького альбому з серії картин «Тягар невинності». З листопада 2009 р. по січень 2010 р. роботи експонувалися в McMaster Museum of Art,

Hamilton – Канада [13]. У 2011 р. – у галереї Tom Thomson Art Gallery у Канаді [14].

Особливістю робіт цієї серії є не абстрактні уявлення художниці, а її бачення творення нових образів та типів. Ці картини є дослідженням змін у поведінці, моральних пріоритетах, відчуттях себе у просторі покоління 90-х. Зображувані особистості були змінені радянською політикою, з їхньої свідомості витіснені основні ознаки національної ідентичності, культурної самобутності, що влітаються в новий капіталістичний світ. Нові умови існування чи навіть виживання ще більше спотворюють особистість. Полотна художниці є певним звітом про культурні і психологічні наслідки тоталітаризму, а потім і капіталізму на українському просторі.

Картини Наталки Гусар промовисто свідчать і про такі проблеми українського соціуму, як наслідки Чорнобильської катастрофи, трансформація поведінки молодих дівчат, незахищеність підлітків тощо. Однією з таких робіт є «Chernobyl Barbie» (Чорнобильська Барбі, 1997 р.), на якій зображена дівчина з лисою головою, перев'язаною блакитною стрічкою, що розчісує пишне та густе волосся Барбі. І, вочевидь, цій дівчинці зрозуміло, що такою, як Барбі, їй уже ніколи не стати, а саме ця лялька для неї є омріяним образом ідеальної дівчини.

Характерно, що першоджерелом для мисткині є внутрішній імпульс, промінь, що виливається на полотно, і лише потім стає зрозуміло, що зображене є своєрідним соціальним дзеркалом. В інтерв'ю українському журналу «ART Ukraine» художниця так пояснює свій стан: «Я відкриваю свою душу, щоб Україна в ній побачила себе» [12].

Наталка Гусар зображує на своїх полотнах побутові речі, зокрема настінні килими, що в 90-х роках ХХ ст. знаходилися практично у кожному домі. Вони набувають цілком нового символічного значення, певного тла радянської епохи, на якому розгортаються сюжети сучасності. Поряд художниця зображує людей, котрі далекі від омріяного образу гідної людини. Важливо відзначити, що змалювання загальновідомих елементів побуту, флори використовується не з метою надання роботам національного звучання, а як наголос, акцент, стоп-кадр, було-стало. На тлі сталих елементів постають особистості, яким швидше за все потрібно прийти на допомогу. Мабуть, тому у багатьох роботах авторка зображує себе медсестрою, стюардесою, готовою допомогти та підтримати тут і зараз.

Окремою сторінкою творчості талановитої художниці є українці Канади. Наталка Гусар пише: «Мої роботи про діаспору часто гротескні й трагікомічні. Мені часто закидали, що я насміхаюся з діаспори, але зараз, думаю, діаспора пишається тим, що я є її частиною. Утім, я маю, знову ж таки, не для діаспори – просто вона є частиною життя, яке потребує дзеркала. А в нього ніхто дивитися не хоче» [12].

Взаємовідносини української діаспори з власне українцями та Україною в цілому – площина роздумів для Наталки Гусар вкрай важлива та актуальна. Вона дає можливість глибше побачити основу стосунків між діаспорою та Україною, виявити проблеми, пов'язані з власною ідентифікацією українців у чужому середовищі. Цій темі присвячена робота «Imitation Marriage» (Ілюзія шлюбу між діаспорою та Україною).

У своїх метафоричних пошуках художниця заходить дуже далеко. Приміром, татування на обличчі в дівчини є одночасно і петриківським розписом, і хворобливою висипкою, де власне фольклор виступає в ролі тієї хворобливої висипки [12]. Але як би далеко не заходив творчий пошук мисткині, він є зрозумілим і легко зчитуваним.

Для наочного порівняння Наталка Гусар зіставляє свої роботи і портрети невідомих українських художників початку ХХ ст., ці портрети стають наче привиди невинних людей із давню минулої епохи і поруч з портретами сучасних хлопців та дівчат виглядають ще більш промовисто. Як переконливі свідчення змін та деформацій у суспільстві, культурі, що трапились за останнє сторіччя.

Творчі пошуки художниці спонукають до роздумів про видимі трансформації культури на прикладах окремих постатей, яких ми звикли щоденно бачити на вулицях, у транспорті і не помічати їх. Разом з тим ці зображувальні і реальні особи несуть на собі відбиток епохи, зі зруйнованою системою моральних координат, пошуками власної та національної ідентичності в суспільстві. Натомість художниця відбирає саме таких життєвих персонажів, можливо, трохи трагічних, з елементами гіперболізації, для більшої красномовності, для імпульсу, пошуку виходу з кризових станів у культурі та соціумі.

Творчість Наталки Гусар, попри її реалістичність, змістовність сюжетів, є, безумовно, contemporary art [4, 7–62]. Водночас варто наголосити не лише на концептуальності мистецтва, але й на майстерності художниці, її беззаперечному таланті та вмінні володіти пензлем, фарбою, лінійкою та формою.

Таким чином, у наш час глобальних катаклізмів – екологічних, соціально-економічних, моральних, культурно-естетичних – відбуваються фундаментальні зрушення людських уявлень, усталених культурних нашарувань [8, 172–180]. Мистецтво, безсумнівно, є одним із індикаторів суспільних зрушень та культурних перетворень. Вочевидь майстру пензля Наталці Гусар вдається своїми полотнами поставити безліч запитань, вказати на деформації культури, сприяти роздумам над суспільно-культурними процесами в Україні. Проживаючи на іншому континенті, бути справжньою україночку. Тому й не дивно, що за період з 1980 р. її роботи були представлені на більш ніж 30 авторських виставках, близько 30 колективних проектах Канади, США, Мексики та інших країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анна Коновалова. До питання модернізації української культури в умовах глобалізації // Сучасне мистецтво: Наук. зб. / ІПСМ АМУ. – Х., 2005. – Вип. II. – С. 15–20.
2. Богдан Певний. Майстри нашого мистецтва. – К., 2005. – С. 85.
3. Віта Сусак. Українські мистці Парижа. 1900–1939 рр. – К., 2010. – С. 19.
4. Гліб Вишеславський. Художні процеси в сучасному мистецтві України 1990-х років // Сучасне мистецтво: Наук. зб. – Х., 2008. – Вип. V. – С. 7–62.
5. Книга творчості українських мистців поза Батьківщиною. – Філадельфія, 1981. – 512 с.
6. Наталка Гусар. Тягар невинності. – К., 2009. – С. 17.
7. Нове мистецтво нової країни. Незалежні. – К., 2011. – С. 4–7.
8. Олена Кодьєва. Культура суспільства і відповідальність митця: український погляд // МІСТ (мистецтво, історія,

сучасність, теорія: Зб. наук. пр. з мистецтвознавства і культурології. Ін-т проблем сучасного мист-ва АМУ). – К., 2006. – С. 172–180.

9. *Пьотр Косевський*. Довгі двадцять років // Критика. – 2010. – Число 5–6. – С. 38–40.

10. Словник художників України. – К., 1973. – С. 272.

11. Art-history: Concordia university faculty of fine arts // Natalka Husar. – <http://art-history.concordia.ca/eea/artists/husar.html>

12. Artukraine: Галина Ключковська // Наталка Гусар. Листи в Україну. – <http://www.artukraine.com.ua/ukr/articles/265.html>

13. McMaster Museum of art: Natalka Husar: Burden of Innocence. – http://www.mcmaster.ca/museum/Exhibitions_Husar.html

14. Tom Thomson Art Gallery: Natalka Husar: Blonde with Dark Roots (2002): Conversation between Natalka Husar and Robert Enright <https://www.tomthomson.org/publications>

Елена Осипчук

Проблеми української ідентичності в творчестві Наталки Гусар

Анотація. В статті досліджується творчість української художниці Наталки Гусар, проживаючої в Канаді. Діється спроба показати за допомогою вивчення творчості художниці, а саме її художественних творів, культурно-соціальні зміни в українському суспільстві пострадянської епохи. Розглядаються роботи художниці, присвячені Україні, метафорично вказуючі на гострі і проблемні сторони життя українців, їхні уподобання, поведінку, мораль, мироощущення тощо. Акцентується увага на проблемах ідентичності українців в Україні і за кордоном. Піднімаються питання стосовно представлень і знань української діаспори про сучасний стан української культури і України в цілому. Діється творчість художниці в контексті світового розвитку мистецтва.

Ключові слова: ідентифікація, культура, трансформація, соціально-культурні процеси, художник, діаспора, мистецтво.

Olena Osypchuk

Ukrainian identity problems in creative work of Natalka Gusar

Annotation. The article researches creative work of Ukrainian artist Natalka Gusar, who is living in Canada. An attempt is made to reveal cultural and social improvements in Ukrainian society of post-Soviet age through her creative work, especially through her paintings. Works, dedicated to Ukraine, are viewed, which metaphorically indicate Ukrainians' life actual aspects, their tastes, behavior, moral, sensation of the world, etc. Attention is paid to the problems of Ukrainian identity in Ukraine and foreign countries. The question is raised about conceptions and knowledge of Ukrainian diaspora about modern state of Ukrainian culture and Ukraine in general. Artist's creative work is researched in the context of world art development.

Key words: identification, culture, transformation, social-cultural processes, artist, diaspora, art.

РОЗВИТОК СФЕРИ КУЛЬТУРИ СЕЛА В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ

Світлана ЧМІЛЬОВА

молодший науковий співробітник
відділу української філології ННДІУВІ

Анотація. Розглянуто стан наукової розробки проблеми культурного розвитку українського села в кінці 90-х років ХХ ст. – на початку ХХІ ст. Зокрема, проаналізовано історичні джерела, у яких дано оцінку формуванню мережі закладів культури на селі та реорганізації змісту і форм їхньої діяльності, визначено роль цих закладів у житті сільської громади. Особливу увагу приділено висвітленню науковцями питань щодо сутності, завдань і шляхів реалізації культурної політики держави. Зроблено акцент на тому, що внесок у формування знань про сучасний розвиток сфери культури на селі зробили представники різних напрямів гуманітарного знання, які звернулися до вивчення пострадянського періоду розвитку України. Виявлено ряд недостатньо висвітлених у науковій літературі аспектів проблеми.

Ключові слова: культура, село, історіографічний огляд, заклади культури, культурна політика.

Однією з загальних проблем українського села є його культурний розвиток. З огляду на суспільну значущість ця проблема в українській історіографії представлена широким колом публікацій, які потребують узагальнення і класифікації.

Науково осмислити соціально-економічне становище українського села, проблеми його матеріальної і духовної культури у вітчизняній історіографії новітнього часу зробили спробу вчені Інституту історії України НАН України.

Впродовж 1991–1993 рр. вони видали збірник наукових статей «Сучасне українське село: проблеми, пошуки (1985–1990 рр.)», у якому питання культурно-освітнього розвитку села в умовах переходу до ринкової економіки розглядають О.Ганжа та Г.Заплатнікова [14], Л.Шевченко [43]. Автори аналізують негативні наслідки радянської політики для розвитку культурної сфери села, намагаються окреслити шляхи піднесення його інтелектуального потенціалу.